

The Bashful
Silences, the "Deaf
Persons' Dialogue"
and the Declarations
of War

TĂCERILE PUDICE, DIALOGUL SURZILOR ȘI DECLARAȚIILE DE RĂZBOI

COSIMA RUGHINIS

1. Yvonne Preiswerk și Isabelle Milbert (coord.) *Femmes, villes et environnement*, UNESCO, IUED², DDACE³.

2. Yvonne Preiswerk (coord.), *Créativité, femmes et développement*, UNESCO, IUED, DDC⁴.

3. Yvonne Preiswerk (coord.), *Les silences pudiques de l'économie*, UNESCO, IUED, DDC.

Cele trei culegeri de texte au fost scrise în urma unor colocvii internaționale pe tema relațiilor sociale dintre bărbați și femei. Spațiul geografic al dialogului este alcătuit din Europa de Vest, America Latină, dar mai ales din țările (preponderent) musulmane din Africa și Asia.

Studiile explorează mecanismele de constituire a relațiilor dintre bărbați și femei. Autorii caută în stabilitatea inegalităților dintre bărbați și femei dinamica proprie prin care aceste relații sunt re-construite neîncetat. *Creativitatea* femeilor și a bărbaților în negocierea propriilor lor poziții este una dintre premisele de bază ale studiilor. În spatele liniștii pudice se ascund atât negocieri, cât și comenzi ce trebuie ascultate. Dar ale cui sunt aceste voci și tăceri? În primul rând, ale femeilor și bărbaților înșiși; apoi, ale celor care îi descriu. De exemplu, ale analizelor macroeconomice care ignoră munca neremunerată a femeilor și care consideră drept unitate de analiză "naturală" gospodăria, ignorând distribuțiile din cadrul acestor unități. Avem nevoie să preluăm di-viziunea bazată pe *gender* (2, p. 37) pentru a dezvălui liniile de ruptură mascate în continuități.

Economia politică a gospodăriei este integrată în



contextul mai general al structurii relațiilor dintre bărbați și femei. Această structură este *plasa de siguranță* pe care femeile cad în cazul ieșirii din gospodărie (prin divorț, abandon etc). În funcție de siguranța pe care o oferă plasa se constituie și *puterea de negociere* a femeilor.

Modificările la nivel social pot duce la o restructurare de proporții a relațiilor intrafamiliale. Este cazul crizelor (războaie, crize economice abrupte) care forțează atât cererea cât și oferta de muncă feminină. Odată criza sfârșită, raporturile se renegociază. Echilibrul poate să fie o "reintrare în normalitate", dar poate duce și la creșterea autonomiei femeilor. Un alt exemplu de schimbare bruscă a contextului social care antrenează schimbări în economia gospodăriei sunt *programele de ajustare structurală*: scăderea cheltuielilor sociale ale statului deplasează responsabilitatea îngrijirii persoanelor cu nevoi speciale asupra familiei – mai exact, asupra femeilor. Ele sunt astfel cu atât mai mult excluse de la participarea la forța de muncă plătită.

Emanciparea depinde nu numai de resurse, ci și de strategii. Este în primul rând o chestiune de strategie *să alegi (sau chiar să descoperi) resursele* pe care le vei folosi. Identitatea este o primă resursă, iar femeile trebuie să își definească identitatea optimă în raport cu scopurile lor: "interesele femeilor nu sunt întotdeauna servite cel mai bine de solidaritatea de *gender*". *Identitatea religioasă* poate constitui în anumite contexte o cheie mai ușor de folosit:

"Femeile care optează pentru voal sau *hidjab* relevă, după părerea noastră, pe lângă semnificații religioase, un alt tip de raportare la exterior. Ele își cer dreptul de acces la spațiul public. Prin practicarea acestui obicei, ele exprimă virtutea și credința. (...) Ele prelungesc spațiul domestic și vor să forțeze respectul și să impună acceptarea prezenței lor în exteriorul casei. Ar fi un sacrilegiu să nu arăți respect unei

"surori musulmane" (1, p.83).

Un exemplu de multiplicare colectivă a resurselor economice sunt schemele de *credit rotativ*. În opinia autorilor însă, aceste scheme nu dau din păcate rezultatele așteptate: de multe ori ele servesc simplei supraviețuirii și nu acumulării de capital, și deci nu oferă o ieșire din situație. Femeile folosesc aceste credite în cadrul unor *strategii de minimalizare a riscurilor*, în vederea menținerii situației în care se află cu eforturi mai mici.

În cadrul acestei paradigme care accentuează construcția structurilor sociale prin utilizarea strategică de către actori a resurselor – ele însele rezultat al creației – apare posibilitatea identificării unei *intencii raționale a discriminării*:

"Diferențele dintre cererea de forță de muncă feminină și cererea de forță de muncă masculină pot reflecta o preferință subiectivă arbitrară discriminatorie, sau o discriminare statistică în vederea minimizării costurilor. Aceasta din urmă ar fi bazată pe presupuziția că femeile sunt mai puțin atașate de slujba lor decât bărbații și prin urmare ar trebui direcționate spre ocupații slab calificate ale căror performanțe nu suferă de pe urma rotației intense a personalului. Anker și Hein (1985) constată că șefii de personal exprimă deseori o preferință explicită pentru angajații bărbați și cred că rotația personalului feminin este mai mare decât este ea de fapt în realitate. În orice caz, femeile își vor schimba cu atât mai des locul de muncă cu cât vor fi mai limitate la slujbe slab calificate și prost plătite" (3, p. 44-45).

Dominația masculină este uneori și rezultatul *complicității calculate* a femeilor:

"Corecta evaluare a complexității conflictului dintre bărbați și femei ne poate face să înțelegem de ce femeile nu sunt întotdeauna în favoarea modernizării, și sprijină chiar forme fundamentaliste de rezistență la schimbarea culturală. Femeile sunt confruntate cu un paradox: acele

aspecte ale procesului de dezvoltare care le cresc independența economică individuală (expansiunea educației și muncii salariale) le măresc totodată vulnerabilitatea ca mame. Mărimea relativă a acestor două efecte este determinată de contextul politic și pattern-ul de dezvoltare economică. Și în anumite circumstanțe grupurile de femei pot calcula corect că au mai mult de pierdut dintr-o modernizare dominată masculin decât din dominația masculină tradițională” (3, p. 43).

Norma reciprocității în ceea ce privește diviziunea muncii în familie nu este universală. Rolul ideal al femeilor *pachtoun* (din Pakistan și Afghanistan) este acela de a nu avea nici o activitate fizică, nici măcar în gospodărie: femeia trebuie “să facă copii și să poarte asupra ei simbolurile reușitei soțului” – desigur, dacă soțul își poate permite acest lux (2, p. 237). Dimpotrivă, “în Africa sub-sahariană multe tradiții au militat împotriva punerii împreună a veniturilor din gospodărie; în mod tradițional mamele sunt cele care trebuie să se întrețină pe ele însele și pe copiii lor. Această așteptare este încă în vigoare. Mai ales în familiile poligame, mamele plătesc în mod disproporționat costurile copiilor.” (3, p. 39)

Reciprocitatea este un echilibru greu de construit. Dificultățile sunt specifice fiecărui context cultural. În timp ce familiile cu responsabilități paternaliste ale soțului se deschid în caz de dificultăți economice, familiile în care responsabilitățile soțului sunt reduse se închid tocmai în cazul bunăstării:

“... Nu se poate vorbi despre gestiunea comună a cheltuielilor familiale. Contribuția femeii trebuie să rămână invizibilă pentru a evita ca bărbatul să se lepede de responsabilitatea acestor cheltuieli – ceea ce ar duce la riscul ca el să dispună de resursele financiare necesare pentru a-și lua o a doua sau o a treia soție. (...) Bărbatul își asumă cea mai mare parte a cheltuielilor familiale, iar femeia contribuie când și

când, știind că dacă își asumă responsabilități mai mari, pregătește indirect calea pentru o altă soție (2, p. 55 – cadru: Nigeria)”

Aceste experiențe atât de diferite pot fi la rândul lor privite prin lentile diferite. Cercetătorii optimiști (de orientare mai degrabă feminist-liberală) utilizează mai degrabă paradigma “women in development”, care accentuează nevoia integrării femeilor în instituțiile modernității. Pornind de la ideea că instituțiile tind inevitabil spre varianta cea mai eficientă, împinse fiind de competiție, această perspectivă accentuează inevitabilitatea emancipării femeilor și propune ca soluție sporirea *capitalului uman feminin* (în special prin *educarea femeilor*).

Cercetătorii mai sceptici (de orientare mai degrabă feminist-radicală) utilizează o paradigmă alternativă, “gender & development”. Premisa de la care pornesc este că instituțiile se schimbă nu numai în direcția maximizării eficienței, ci și în *direcția satisfacerii maximele a intereselor celor care le controlează*. Prin urmare este posibil ca echilibrul să se realizeze la un nivel suboptimal al eficienței globale în condițiile în care grupul aflat la putere (dar în ce măsură agregările de *gender* se comportă ca un grup?) primește o parte supraproportională a câștigurilor. Distribuția inegală a resurselor și activităților între bărbați și femei nu ar fi deci rezultatul *inerției* la schimbarea inevitabilă (*lag*), ci rezultatul echilibrului de forțe între diferitele grupuri de interese.

În scopul *construirii obiectului de studiu*, analizările de *gender* tind să se focalizeze asupra diferențelor dintre poziția femeilor și cea a bărbaților. Această orientare mai degrabă conflictualistă aduce ne-cazuri nu numai în ordine teoretică, ci mai ales în ordine practică:

“În cadrele de analiză existente este în egală măsură problematică insistența asupra diferențelor dintre bărbați și femei, pierzându-se din vedere însăși



noțiunea de *relație* – or aceasta este miezul conceptului de *gender*. Seturile de instrumente elaborate de diferiți specialiști permit stabilirea unor liste de activități și de resurse distribuite diferit între sexe, dar nu relevă de loc interacțiunile, domeniile de colaborare, locurile și interesele comune. Sunt indicate diviziunile dar sunt uitate schimbările. Se pune accentul pe definiția rolurilor mai degrabă decât pe modul în care acestea se stabilesc. (...) În Mali, cu

ocazia unui atelier, femeile și-au exprimat teama de a se vedea desolidarizate de comunitatea lor. (2, p. 36)".

Este oare această respingere a conflictului una dintre cauzele absenței unui discurs feminist puternic în România? Europa de Centrală și Est este, de altfel, absentă din toate analizele prezentate. Regăsim aici tăcerile pudice, sau chiar nu este nimic de spus despre femeile din statele ex-comuniste?

Note și bibliografie

1. Comisia națională elvețiană a UNESCO, Berna.
2. Institutul universitar de studii ale dezvoltării, Geneva.
3. Direcția pentru cooperare în vederea dezvoltării, a ajutorului umanitar și a cooperării tehnice cu Europa Centrală și de Est, Departamentul federal al relațiilor externe, Berna.
4. Direcția de dezvoltare și cooperare, Departamentul federal al relațiilor externe, Berna.